સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર રેડર્સ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ
(...) તૈયાર કરેલી (...)

બીજી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી; પાઠના સવાલ તથા સાર; ભૂગોળ; ડ્રીલ; જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ થવાનું ઠેકાણું—નાણાવટ—સુરત.

આ પુસ્તક સને ... રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

[સને ૧૯...] [પ્રત ૧૫૮૦

છાપનાર—મનુભાઈ લલ્લુભાઈ દેશાઈ.

છાપવાનું ઠેકાણું શ્રી 'અનાવિલ' પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ, ભગતપુરી બાગ...

કિંમત ચાર આના.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ

સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર

કડીઓ=ઈંટનું કામ કરનાર

મઘમઘે=ખુશબોથી બહેક બહેક થઇ રહે

પવન=વાયુ, વા

બાસ=સુગંધ, પીમળ

તળાવ=જેની ચારે બાજુ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાધર=ખુલ્લી જગા

ધર્મશાળા=મુસાફરોને વગર ભાડાની ઉતરવાની જગા

વટેમાર્ગુ=મુસાફર

ઓસરી=ઓટલી

અજવાળુ=સુરજ દીવા વગેરેનો પ્રકાશ

ઘોર=બીક લાગે તેવું

ઝગઝગે=પ્રકાશે

ઉજાસ=ઝાંખુ અજવાળું

સરજ્યા=બનાવ્યા

કળાતુ=સમજાતુ

પાડ=ઉપકાર

યાદ=ફીકર, સરત

ઉપકાર=પાડ, આભાર

ભક્તિ=ભજન

સાર—દરરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી

પાઠ ૨.

કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=હકીકત

ગવૈયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેરૂ=પક્ષી

ભ્રમર=ભમરો

મુલ્લાં=મુસલમાનનો નીમાજી; હોરાઓના ધર્મ ગુરૂ

તૂલ=ઉગેલા અનાજના છોડ

અંધકાર=અંધારૂ

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળુ પ્રાણી, પક્ષી

વન=જંગલ

વહાણું વાયું=સવાર થઇ

વીતી ગઇ=પુરી થઇ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝગાટ=ચળકાટ

ભાતભાતના=તરેહવાર

દીસે=જણાય, દેખાય

પાન=પાદડા, પાતરા

કુકડા=મરઘા

મેના=એક જાતનું સુંદર રાગનુ પક્ષી

ફુટડા=રૂપાળા, શોભિતા

તેજ=પ્રકાશ

ઝીણું=ઝાંખુ

મોડું ઝાણું થયું=દેખાતા બંધ થયા, સતાઇ ગયા
ખુણા=ગલી કુંચી, છુપી જગા
ખોળે=શોધે
ભક્તજનો=ભગતો
ધ્યાનધરે=આંખ મીચી પરમેશ્વરને જુએ
ગાન=ગાયન
દાતા=સખી, ઉદાર
દીયે=આપે

રૂડુ=સારૂં, ઘણું
બાંગ=બૂમ પાડીને નિમાજ પઢવી તે, નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડવી તે
તણો=નો
ઉદય થયો=ઉગ્યો
કમળ=કમળનું ફૂલ
પત્ર=પાંખડી
ખોલે=ઉઘાડે, ખીલે
ઉમ ગી=હોસિલા
ધાય=દોડે, ભીડે

ઢોર=ચોપગાં જાનવર; પશુ
ચારો=ખાવાનું
વેલી=વેલા
ધીમે ખીલે=ધીમે ધીમે ફૂટે
નહિ ભૂલ=વગર ચૂકે
તાજં=તરતના ખીલેલા
ટોળે=ટોળાબંધ
વીરા=ભાઇ
મગન=ખુશી
ફેરૂં=નુ
ધ્યાન=ચિત્ત, મન

સવારની હકીકત.

સમજુતી-હે ! મારા વહાલા દીકરા તુ ઊઠ જગલમા પક્ષીઓ બોલે છે રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામા સુરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળુ થયુ તેથી જાત જાતના રગો દેખાય છે અને ઝાડના પાદડા હાલે છે માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તુ ઊઠ. જગલમા પક્ષીઓ બોલે છે (૧) મરઘા કુકરે કૂક કરે છે અને કાગડા કા કા કરે છે. શોભિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે (ટેક ૨) સુરજના ઊગવાથી ચદમાનું અજવાળુ ઝાખું પડયુ અને, તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બધ થયો, મતલબ કે તારા દેખાતા નથી તેથી ચોર લોકો ઝખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી શોધે છે ટેક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે. અને ગવૈયાઓ

ગાયન ગાય છે. ઉદાર માણસો ઘણુ દાન આપે છે અને મુલ્લાંજી નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે (ટેક ૪) સુરજ ઊગ્યો તેથી રાતનું અંધારૂ જતું રહ્યુ, ભમરો ગુ ગુ અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાખડીઓ ખીલે છે (ટેક ૫ જેમ જેમ સુરજનુ અજવાળું વધારે વધારે પડતુ જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચડતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને હોસિલા થાય છે પક્ષીઓ આકાશમા દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે (ટેક ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ, અને ફૂલ, ભૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે, ઘણા પક્ષીઓ એકઠા થઇને તાજુ અનાજ ખાવાને માટે જાય છે (ટેક ૭) હે ભાઇ ! તુ ખુશી થઇને પરમેશ્વરનું નામ દઇને ગીઠ અને મન દઇને પાઠ વાચ એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે (ટેક ૮)

પાઠ ૩.

વરસ=બાર મહીના
ઋતુ=મોસમ, રત
મહીનો=ત્રીસ દિવસ
કારતક=હિંદુ વરસનો પહેલો મહીનો
તહેવાર=આનંદનો દિવસ
શિયાળો=ટાઢની મોસમ
ઉડાડે છે=ચમાવે છે
ઉતરાણ=સંક્રાંત,સુરજનું ઉત્તર તરફ જવુ તે
રત=ઋતુ, મોસમ
હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ
સુદ=અજવાળીઉં, મહીનાનુ પહેલુ પખવાડીઉં
વદ=અંધારીઉં, મહીનાનુ બીજુ પખવાડીઉં
પખવાડીઉં=પંદર દિવસ
અમાસ=હિંદુ મહીનાનો છેલ્લો દિવસ, જે દિવસે ચંદ્ર બીલકુલ ઊગતો નથી તે દિવસ
વસ્ત્ર=લુગડાં
પંખા=વીંજણા
ચોમાસુ=વરસાદની ઋતુ
બળેવ=રાખડી બાંધવાનો દિવસ,શ્રાવણ સુદ ૧૫, જનોઇ પહેરવાનો
દશેરા=રાખડી છોડવાનો દિવસ, આસો સુદ ૧૦
દિવાળી=હિંદુ વરસના છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો દિવસ, આસો વદ અમાસ
પર્વ=તહેવાર

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઇ કઇ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા? વરસના મહીના કેટલા? મહીનાના દિવસ કેટલા? પખવાડીઆ કેટલાં? અને તે કયા કયા? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા? મહીનામા પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે? મહીનામા બીજી તિથિઓ કઇ કઇ આવે અને કેટલી વાર આવે? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે? દરેક ઋતુમા કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કઇ તિથિએ આવે છે?

પાઠ ૪.

મેળો=ઘણા માણુસો અને ગાડી ઘોડા વગેરેની ઠઠ
ગોકુળઆઠમ=શ્રાવણ વદ આઠેમ, જન્માષ્ટમી
કડકડતા=અસ્સીવાળા
ભાઇબંધ=દોસ્તદાર
ઠઠ=ગીરદી, ભીડ
વખુટા=જુદા
દુકાન=માલ વેચવાનુ ઠેકાણુ
કંસારા=તાબા પિત્તળના વાસણ બનાવનાર અથવા વેચનારા
તાંબુ=લાલ રંગની ધાતુ
પિત્તળ=તાંબું અને જસતની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
સુખડીઆ=મિઠાઇ બનાવનાર
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાનો બનાવેલો પાક
મિઠાઇ=બરફી, પેંડા વગેરે.
ખડકેલી=ગોઠવેલી
ખરાદી=સિંઘાડા ઉપર ઘાટ ઉતારનાર
સામાન=ચીજો, વસ્તુઓ
પલંગ=છત્રીવાળો કોચ
પારણુ=હીંડોળા જેવુ ઘોડીઉં
કોચ=બે બાજુએ તકીઆવાળો પલંગ
કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલુ
ઊનનું=ઘેટાના વાળનું
રેશમી=રેશમનુ બનાવેલુ
શણુ=એક જાતનો છોડ એની છાલના દોરડા તથા કપડા બને છે.
સરૈયા=અત્તર, ગુલાબજળ, ફુલેલ વગેરે વેચનાર.
બહેકબહેક=મઘમઘ

લીલો મેવો=તાજાં પાકાં ફળ.
દ્રાક્ષ=દરાખ
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત.
સિપાઇ=ચોકીદાર
સવારો=ઘોડે બેસી ફરનાર સિપાઈ
ફુદડી=ચક્કર

સવાલ—ગોકળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ ૫

નઠારી=ખરાબ
સોબત=સંગત
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=ફૂલ ફળના ઝાડ છોડવાળી જગા
મઝા=ગમત
શોખી=પનરાજી
પારકા=પરાયા, બીજાના
માનો=કબુલ કરે
આખરે=અંતે, છેલ્લે
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો
આઘે=દૂર
ખાસા=સારાં, મજાના
નિશાન=એંધાણ
તાકીને=ધારીને
લૂમ=ઝુમખો
તૂટી પડે=નીચે પડે
ઘાટ=ઇલાજ, ઉપાય
રાસ=દોરડું
ડગલેડગલા=ધણાજ
દોસ્ત=ભાઇબંધ
ફક્કડ=સારા
પછવાડે=પાછળથી
રખેવાળ=સાચવનાર
સજજડ=જોરથી
ઝપાટો=સપાટો
થડ=ઝાડનો વચલો ગોળ ભાગ
અથડાયું=અફળાયું
ચકરી=તમ્મર
ઘુંટાઇ=કચડાઇ
લોહીલોહાણ=લોહીથી ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો માલીક
લપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂબ દોડયો
ફરીને=પાછળ
ઢોલો=થાપડો
ફળ=ફાયદો, લાભ

કવિતાના અર્થ.

અસર=લાગણી
સંગ=સોબત, સંગત
રંગ=અસર, પાસ
પ્રેમ=પ્યાર, હેત
ઠામ=ઠેકાણું
ઠરશે=ઉભો રહેશે
બુરો=નઠારો, ખરાબ
મે'તા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
વિદ્યા=ઇલમ, ભણતર, હુનર

સોબત તેવી અસર.

સમજુતી-જેને જેવી સોબત તેને તેવીજ અસર થાય, જેમ જેવી સોબત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેના જેવાજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોબત તેવીજ જગાએ તે જઇને ઉભો રહેશે (૨) સારી સોબતથી સારો થશે, નઠારી સોબતથી નઠારો થશે, સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા ભણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય (૩)

સાર—નઠારી સોબતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણુસની સોબત કરવી નહિ પણ સારા માણુસની કરવી.

પાઠ ૬

રખડેલ=રખડતો
ખાતા પીતા હતા=પૈસે ટકે સુખી હતા
વયે=ઉંમરે
પાર રહ્યોજ નહિ=ઘણો જ થયો
વધાઈ=વધામણી, ખુશખબર
ઓવારણા=દુખડા
કોઈ પગલુ=કોઇના તરફથી જે પગલું બાધવામા આવે છે તે
ભેટ=ઇનામ
લાડીલો=લાડમા ઉછરેલો લાડકવાયો
કુટેવ=નઠારી આદત, ખરાબ ટેવ
પોળ=મોટી ખડકી
અટકચાળા=અડપલા, કોઇને ખોટુ લાગે એવુ ક્યાં કરવું તે
લડાઇ=વઢવાડ
વઠી જશે=બગડી જશે
સીધુ ચાલવું=તોફાન મસ્તી ન કરવી
બહાને=નામે
ચૌટુ=બજાર
રઝળતો=રખડતો
ટોળુ=જથો
મસ્તી=તોફાન
લાતાલાતી=લાતબાજી
લાત=પાછલો પગ મારવો તે
ઉતરી ગયો=સાધામાથી ખસી ગયો
બે કડો તાણતો હતો=મોટે સાદે રાગ કાઢી

રડતો હતો
હાડવૈદ=ઉતરેલું હાડકું બરાબર બેસાડનાર વૈદ
લેપ=ખરડ
ઓસડ વેસડ=દવા ને તેના ઉપાય
વલે=દશા, ભુંડા હાલ
ખો=આદત, ખરાબ ટેવ
શિખામણ=ફાયદાની વાત, બોધ
સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી દીધી

સાર—નિશાળનું નામ દઈ રસ્તામા રઝળવુ નહિ, અને નઠારી સોબત કરવી નહિ.

પાઠ ૭.

જક્કી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર, જીદ્દી
વાછરડા=ગાયના બચ્ચાં
લવારા=બકરીના બચ્ચા
પાડા=ભેસના બચ્ચા
ગાડરા=ઘેટાના બચ્ચા
ચારો=ઘાસ
નીરતો=નાખતો
ખાધે=ખમે
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો
ઝોક=બકરા, ઘેટા રાખવાનો વાડો
છાયૈ=શીળે, છાયડે
વાંસળી=વાસની બનાવેલી વગાડવાની નળી
પાવો=પીસવો, સિસોટી
હુંફ=ગરમી, આશરો
જતન=રક્ષણ, સભાળ
ગ્વાળી=ઢોર ચરાવનાર
ઊચી ગઈ=ઊડી ગઈ, દૂધ દેતી બધ થઇ
જાળવતો=સાચવતો
વિઆય=જણે
ધણી=માલીક
સાચવણુ=સભાળ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક
શિકારી=શિકાર કરનાર
અજાણ્યું=ઓળખાણ વગરનુ
મોજ=મજા, આનંદ
અભાગીઉં=કમનસીબ

પાઠ ૮.

ગોધતો=પુરી રાખતો
ચેન=સુખ, મજા
બધીખાનું=કેદખાનુ
ચાદની=ચદ્રનુ અજવાળુ
ખેલવુ=રમવું
ઠરેલ=ડાહ્યો
નાદાન=સમજણ વગરનુ
સભાળ=બરદાસ
સપડાઇ પડશે=હેરાન થશે, પકડાશે
જક=જીદ, હઠ
લાગ=દાવ, તક
સટકી ગયુ=છાનુંમાનુ નાસી ગયુ.
ઠેકવા=કુદકા મારવા
પાદર=ગામના ઝાપા

બહારની જગા
વગડો=જંગલ
કોતર=ગુફા, બખોલ
તરાપ=કુદકો, ફાળ
બોડ=ગુફા; બખોલ
કમોતે=વગર મોતે

સાર—માબાપ મહેતાજી વગેરે કોઈ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવુ. હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯.

રિસાળ=રિસાઇ જાય તેવો
સહેજ સહેજમા=જરા જરામા
રીસ=ગુસ્સો, મિજાજ
છેડો=પાર
ભાગ્યે=કદાચ
આડોશી પાડોશી=આસપાસના ઘરના રહેનાર
ભાઇભાંડુ=સગાવહાલા
જમણુ=જમવાનુ
ચીસ=બીકથી બૂમ પાડવી તે
ટેવ=આદત
નકામો=અમથો
ઢોંગ=ફેલ
વેદના=દુખ
મુદ્દલ=બીલકુલ,જરાપણ
પસ્તાયો=દીલગીર થયો
નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમા રિસાઈ જવુ નહિ

પાઠ ૧૦.

જાળ=કરોળીઆનુ પડ, જાળું, ફાંદો
ફરી ફરીને=વારે વારે
વિષે=બાબત
વણ=વગર
તૂટેલે=તૂટી ગએલે
તાતણે=તારે
મહેનત શરૂ કરી=મહેનત કરવા માંડી
માટ=માટે
ફાવ્યો=પાર પડયો
ઘાટ=ઉપાય, રીત
ભીડયો=હોંસથી મંડયો રહ્યો
ધીરજ=સબુરી
નીરધાર=નક્કી
ખંત=ચેટક, કાળજી
યત્ન=મહેનત
ચગદાઈ=છુંદાઇ, દબાઇ
તળે=નીચે
મોત=મરણ
તજી=છોડી
અનંત=ઘણોજ
લાભ=ફાયદો
પામે=મળે

ફરી ફરીને સારૂં કામ કરવા બાબત.

સમજુતી-કરોળીઓ જાળ બનાવતાં ભોયપર પડી જાય છે.

ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડયો અને ઉપર ચઢવાના કોઇ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨ એવી રીતે પડતો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડયો રહ્યો તોપણ તેમા ફાવ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો ૩) હિમત રાખીને ઉમગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડયો, તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામા જઇ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુદાઇને વગર મોતે મરી જાત (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆ પેઠે જો માણસો મનમા કાળજી રાખીને આળસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે

સાર—સારૂ કામ ફરી ફરીને ઉમગથી કરવુ

પાઠ ૧૧.

ચકભિલ્લુ=એક જાતની રમત
કુચ્છ=કાછડો; કુચ્છો
ગઢ=કિલ્લો
સાથી=સોબતી
ભિલ્લુ=સાથી
વડો=મોટો
સરદાર=ઉપરી
ઘૂમી રહ્યા=આમથી તેમ ફરી રહ્યા
દાવ=લાગ
પેતરા=ડગલાં, પગલા
નજર ફેંકી=જોઇ
પૂર જોસથી=ઘણા જોરથી
ભૂલથાપ=ભુલાવો
શાબાશ=ધન્ય
દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨.

દૃઢ મનવાળો=પાકા વિચારવાળો
ગેડીદડા=દડો અને તેને ફેંકવાની લાકડી
ડગલું=પગલુ
રંગ જામ્યો=મજા આવી
પછી તો ધૂળ=પછી કંઈ મજા પડવાની નથી.
વચન=બોલ
ખાતરી=ભરોસો

સુનુ=વસ્તી વગરનું
મોં ફેરવી=મોં ચઢાવી
પીડા=પંચાત, દુઃખ
મન ઉગવા દીધુ નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ

પાઠ ૧૩.

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
કુટુંબ=વંશ, ઓલાદ
છછેડે=હરકત કરે
પીઠ=વાસો
ઘાટ=શરીરનો આકાર
સોહામણી=શોભિતી
ભપકાદાર=રોપવાળા
કોરીને=કાણા પાડીને
દુભવો=નારાજ કરો
નુકસાન=બગાડ
સ્વાદે=લહેજતથી
નવાઈ=અચરજ

સાર—કોઈનું ભલુ કરીએ તો આપણું ભલુ થાય, અને કોઈનું બુરૂ કરીએ તો આપણું બુરૂ થાય

પાઠ ૧૪.

મોસાળ=માના બાપનુ ઘર
આંખ ટાઢી થઈ=સંતોષ થયો
અંગેડી=પોક પાડવાની ભઠ્ઠી
ઉલટભેર=હોંસથી
વાંક=ગુનો, તકસીર
સાજુ=આખું
ઉતાવળ=ઝડપ
ઠેસ=ઠોકર

સાર—(૧) કોઈપણ કામ ઉતાવળથી કરવુ નહિ (૨) જેવું આપણું તેવુ સામાનુ સમજવુ

પાઠ ૧૫.

ઢીંગલી=નાની પુતળી
તક્તો=આરસો
ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી લઈ લેવુ તે
સરી પડયો=લપસી ગયો
બરડ=ઝટ ભાગી જાય એવા
પછાડીએ=અફાળીએ
બે ચતાણુ=બે ચાખે ચી
કાયર=હેરાન
પજવે=દુઃખ દે
ફુટીબદામ=ખોટીબદામ, ઘણીજ નજીવી કિંમત
સહીઅરો=બેનપણીઓ
કટ્ટા=એક બીજાની સાથે બોલવુ કે રમવું નહિ તે
આપણુ=આપણે
સુખચેન=મઝા
શોક=દીલગીર
લાજ=આબરૂ
ઘટે=ઓછી થાય
નિંદે=ખોટુ ખોટુ બોલે
બળવંતા=જોરાવર
સદા=હંમેશા
લેશ=જરાપણ
ક્લેશ=કંકાસ
કોપ=કોઘ

૧૧૨૨૯

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજુતી-આપણે બંને જણુ ભાઇ અને બેન મળી સંપીને હળીમળીને રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જો લડીએ કે કજીઓ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આબરૂ ઓછી થાય, અને લોકો નઠારૂં બોલે (૧) હે જોરાવર બાપ પરમેશ્વર તુ અમને હમેશા સપ આપ, (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઇ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ, ને અમારા દહાડા સુખમા જાય (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતા હોય અને કોઇ દિવસ કોઇ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય; તો મા ઘણી ખુશી થાય (૩) **સાર**-ભાઇબેન સાથે સપસંપીને ચાલવુ

પાઠ ૧૬.	ફેરવવા=બદલવા	ઘાલવાનો મંત્રનો કાગળ
રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં એ નામના રાજા થઇ ગયા તે, (લોકો તેમને પરમેશ્વરનો અવતાર માને છે)	ફાંફા=ખોટી મહેનત	માદળીઉં=તાવીજ
	ગણકાર્યું=માન્યુ	ધીર=ધીરજવાળા
	ડસકા=રડતા રડતા આચકા ખાવા તે	છાના=મુંગા
		પ્રધાન=વજીર
		દર્પણ=આરસી
	રોણુ=રડવાનુ તોફાન	દશરથ=રામચંદ્રજીના બાપ
ઇચ્છા=મરજી	ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા	
ગભરાટ=ગભરામણ	ગોદ=ખોળો	મહારાજા=મોટા રાજા
છેવટે=આખરે	જંત્ર=માદળીઆમા	શ્રી=સારા, શોભાયમાન

સાર—અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું

પાઠ ૧૭.	જોડું=ધણીધણિઆણી	પરવારી=નવરી થઇ
વગર વિચાર્યું=વિચાર વગરનું	કચરો=પુંજો=કચરો વગેરે	કથા=ઇશ્વર સંબંધી વાત

મળતું=પેદાશ થતી
ગુજરાન=ગુજારો
છોકરાંછૈયાં=છોકરાં છોકરી
પેટે=પોતાને
ઓછું આવતું=દીલગીર થતી
પાપ=ખોટાં કામ
આધાર=આશરો, ભરોસો
સારૂ=ભલું, કલ્યાણ

આંગણું=બારણા આગળની જગ્યા
તરફડતું=તરફડીઆ મારતું
દયા=રહેમ, મહેર
ઉછેરીને=મોટું કરીને
જન્મ થયો=અવતર્યો
લોહીઆળું=લોહીવાળું
ગુસ્સો=રીસ
બેડું=ગાગર ને ઘડો
કકડા=ટુકડા

ભાગીતૂટી=સમજાય નહિ તેવી
બોલી=બોલ
મૂર્ખ=બેવકુફ
પાપી=ચંડાળ, દુષ્ટ
અભાગણી=કમનસીબ
પુત્ર=છોકરો
જીવ=પ્રાણ
વળે=કામ આવે
જાન=જીવ

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

સમજુતી-જે માણસ વિચાર કર્યાં વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જુઓ, એવા વગર વિચારના કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે (મરી જાય છે) (૧) **સાર**—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.

સંદેશો=ખબર
ખોડગતો=લંગડાતો
દુખી=હેરાન
મદદ=આશરો
ફુંહાળું=મરમ

પરાળ=ભાતનું ઘાસ
છાપું=ચાલતા વખતની ખબરનો છાપેલો કાગળ
છાપખાનાવાળા=છાપખાનાનો માલીક
ગોઠવણ=બંદોબસ્ત

ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર
સરનામું=ઠેકાણું
સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી રાખવાનું મુકરર ઠેકાણું
ખડખડાટ=અવાજ
સિસોટી=પીસવો

ડરતો=બીતો
પંપાળી=હાથ ફેરવી
ડર=બીક

નજીક=પાસે, સોડે
ઠરાવ=કરાર, થએલી વાત
ઝપાટાબંધ=દોડતો

ખબરદાર=હોશિયાર
આઠ કલાકમા ૧૪ મિનિટ બાકી=છાા વાગે

સાર—(૧) દુ:ખી પ્રાણીપર દયા રાખવી (૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણુસ જેવુ કામ કરી શકે છે

પાઠ ૧૯

રીતસર=નિયમસર
વારો=દાવ, વખત
તોફાની=મસ્તીખોર
ખસેડી=આઘો કરી

માથું મારી=હિંમત કરી
કોણી=હાથને વાળવાનો વચલો સાંધો
ઢીમણું=ઢીમું
છાતીવાળો=હિંમતવાન

ધરાયો=તરપત થયો
હડસેલી=ધક્કો મારી
વેગળા=દૂર
બઝાડી=વળગાડી
પેટભરી=જોઇએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી ૨) ઇશ્વરે આપણુને બળ આપ્યુ હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામા વાપરવુ

પાઠ ૨૦.

ખલીફા=મહમદ પેગંબરના વારસ
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા
દરબાર=રાજકચેરી
દેખાવડો=રૂપાળો
સુબો=સુબેદાર, સરદાર
નીમણુક=ગોઠવણુ
હુકમ=આજ્ઞા
ખાસ=જુદો; ખાનગી

શાહજાદો=પાદશાહનો દીકરો
શાહજાદી=પાદશાહની દીકરી
ચીતરામણુ=ચિત્ર
તહેનાતમા=ખીજમતમા હજુરમા
છોકરવાદી=નાદાની
કારણુ=સબબ, મતલબ
નામદાર=પ્રખ્યાત; નામીચા

ફરમાવશો=હુકમ કરશો
સમજુતી=સમજણુ
મોએ ચઢેલો=વધારે ઓળખવાને લીધે બીક વગર બોલનાર
અરજ=વિનતી
ફરજંદો=બચ્ચા, છોકરાં
લાડ=વહાલ
અલ્લા=ખુદા, પરમેશ્વર
ગુનો=વાંક, તકસીર
માફ=ક્ષમા

દીલ=મન
દીલગીરી=નાખુશી
ઓહદા=હકુમત
નીમ્યો=નીમણુક કરી
કઠણ હૈયાનો=દયા વગરનો
રદ કરવુ=ફેરવી નાખવું
આરબ=અરબસ્તાનનો રહેવાસી.

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.

આંધળા=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
લંગડો=લુલો
ટેકારણીઆ=ખાડા ટેકરા
માળા=પક્ષીના ઘર
આસપાસ=આજુબાજુ
કોહલાં=ફાડી ખાનારાં જાનવર
વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટા પટાવાળું જાનવર
વરૂ=[illegible] જેવુ ફાડી ખાનારૂ જાનવર
ખોખારો=અવાજ
આડે=અવળે
દુવા=આશિષ, આશીર્વાદ
ધોરી=મોટો, સરિયામ

સાર—એકબીજાને મદદ કરવી

પાઠ ૨૨.

પડછાયો=ઓળો
ભાગોળ=દરવાજો, દરવાજા પાસેનો બજાર
ભાગ=હિસ્સો
પાર=કિનારો
નદી=મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગામા થઇ બીજી નદી કે સમુદ્રને મળે છે તે
કુદકો=છલંગ
પૂલ=નદીપરથી જવાને બાંધેલો રસ્તો
થાક=વિસામો, આરામ
અદેખો=બીજાનુ સારૂ જોઇ બળે એવો
લોભી=લાલચુ
તરાપ=કુદકો, છલંગ
ખોળ=શોધ, તપાસ
પડાવી=ખુચવી, છીનવી
દાનત બગાડી=પડાવી લેવાની ઇચ્છા કરી
ગુમાવ્યુ=ખોયુ
તાકે=ધારે, વિચારે

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.

ખરીદ કર્યું=વેચાતું લીધુ
સંદેહ=વહેમ, શક
હડકવા=કુતરા, કોહલા વગેરેને એક જાતનો રોગ થાય છે તે
દરકાર=પરવા
ડાવકું=ડાબુ
બચકું=ડખુ

ખામી=કસુર	દીધુ	ભરોસો=વિશ્વાસ
ખુલ્લું મૂકી દીધુ=છોડી	અભડાયો=અડકાયો	

સાર—આપણી આંખે ખરૂં દેખાયા છતા બીજા પર ભરોસો રાખી ચાલવુ નહિ

પાઠ ૨૪.	વિના=વગર	ની વસ્તુ લઇ લેવી તે
લખોટા=મંજો	સજા=શિક્ષા	ચોર=છાની રીતે બીજા-
છાનોમાનો=ચુપચુપ	ભૂલીશ=વીસરીશ	ની વસ્તુ લેનાર
બગાડયું=ખરાબ કર્યું	ચોરી=છાની રીતે બીજા	

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫.	નિહાળ્યુ=જોયું	ભલા=દયાળુ
કુહાડી=લાકડા ફાડવાનુ હથિયાર	માહી=અંદર, મા	દેવી માતા=દેવી
	ડર્યો=બીધો	વદે=બોલે
ભાયડો=મરદ	ઝૂલતા ને સમાતા=પાણીમા આમ તેમ ડોલ્યા કરતા અને તેની અંદર સમાઇ જતા	માથું હલાવી=ડોકું ધુણાવી, ના કહી
શાણો=ડાહ્યો		સંપત=દોલત
બહાદુર=જોરાવર		મહેર=મહેરબાની, દયા
ઘાવ=ઘા		જગનાથ=જગતનો ધણી, પરમેશ્વર
ભાળે=જુએ		
નીર=પાણી, જળ	સુણી=સાંભળી	
તાહી=ત્યા	સાદ=અવાજ	

કુહાડી.

સમજુતી-નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યા મરદ બન્યો, ને જે કંઇ ચીજ જુએ, તે ઘા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યા તળાવમાં માછલાંએ

જરા પાણી હલાવ્યુ. તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કઇક જોયું, તેથી છોકરો મનમા બીધો, અને કુહાડી પાણીમા પડી ગઇ, તે વખતે તે બહુ ઘાંટો પાડીને રડયો (૨) હમેશા પાણીમા આમ તેમ ડોલ્યા કરતા અને સમાઇ જતા એવા દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાભળીને (પાણી ઉપર આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાવીને બતાવી, ત્યારે માથુ ધુણાવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે, માટે હે! દયાળુ માજી તમે પાણીમાથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યા છોકરાને કહ્યુ કે તને સુખ અને દોલત મળજો, ને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર–પારકી વસ્તુપર લોભાવુ નહિ

પાઠ ૨૬.	ખુબસુરત=દેખાવડો	મુકામે=ઘેર
ભરપૂર=ભરેલો	હેત=પ્યાર	હૈયું ભરાઈ આવ્યુ= રડવું આવ્યું
પૈસેટકે ખાલી=ગરીબ, પૈસા વગરનો	દેશાવર=પરદેશ	
	કપરા=અઘરા, સખત	પંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાચાર=નાચાર	બરદાસ=ચાકરી
ખુંટી ગયું=ઓછુ થયું	મૂત=હિંમત	પગવડે=ઓઝે, પાલવે

સાર— દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ઘણોજ પ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭.	આખ=નજર	લજવ્યું=શરમાવ્યુ
ઝરો=પાણીનો વહેળો	નારાજ=નાખુશ	શરીર=દીલ
જરાવ=દેખાવ	બબડવું=મનમા બોલવુ	લલકારવુ=લલકારથી

બોલવુ
ચમકી=ચોકી
પારધી=શિકારી
ફેડો=પૂંઠ
વટાવી=ઓળંગી
વખોડવુ=ધિક્કારવુ
મોહી પડયુ હતું=રાજી થયુ હતુ
ફસાવી દીધુ=દુ ખમા નાખ્યુ

સાર—કોઇપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ

પાઠ ૨૮.

શિયાળ=શિયાળવા
શહેર=જેમા છાપ્પાંધ ને હારબંધ ઘરો હોય અને સારા સારા બજારો હોય તે
બચકા=ડાફા
રંગરેજ=રંગારો
જરદી=પીળો
પાસ=અસર
આંગણે=બારણે
કોઠ=પેઢી, લુહાર જે જગાએ બેસી ઘાટ ઘડે તે જગા
ભટ્ટી=મોટા ચુલો
ધગધગતા=ઘણાજ ઉના
નકલ=બીજાનું જોઇને કરવું તે, કોપી

સાર—કોઇની ખોટી નકલ કરવી નહિ

પાઠ ૨૯.

વરો=જમણવાર; ન્યાત
ઘી=તાવેલું માખણ
પીયર=બૈરીના બાપનુ ઘર
મણ=૪૦ શેર
ટાકણે=ટાણે, અવસરે
મેળાપ=મુલાકાત
ચડભડી=લડી
રડયુ ખડયુ=જવલ્લે
લેખવે=ગણે
મોઘે ભાવે=ઘણી કિંમતથી
ખપ=જરૂર
રંક=ગરીબ
ભારેખમ=ભારબોજવાળા
માન=આબરૂ, ઇજ્જત

સાર—ભારેખમ થઇ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતા બહાર પડી બધાના ઉપયોગમા આવવુ સારૂ છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.

કુંવર=રાજાનો છોકરો
બાપકર્મી=બાપની કમાઇ ખાનાર
આપકર્મી=પોતાની કમાઇ ખાનાર
રાજપાટ=રાજગાદી
તીર્થ=પવિત્ર જગો
ધન=દોલત

ભાભી=ભાઇની વહુ
વતન=જન્મભૂમિ
ઓચીંતુ=એકદમ
તરાપ=છલંગ
ટેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=લશ્કર
ઉપરી=સરદાર
કિંમત=દામ
દાણુ=મીઠું, અનાજ

ફતેહ=જીત
પ્રાર્થના=માગણી
તડગધુમ=ડંકા વગાડતાં તેમાંથી નીકળતો અવાજ
ડંકા=લડાઇનું વાજીંત્ર, નોબત
નિશાન=ધજા, વાવટા
દુશ્મન=શત્રુ

ફોજ=લશ્કર, સેના
તક=દાવ
સરદારી=ઉપરીપણું
નાસભાગ=નાસાનાસ
કુંવરી=રાજાની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી

પાઠ ૩૧.

દેડકા=ચોપગુ પાણી તથા જમીનપર રહેનારા પ્રાણી
ઘાસચારો=ઘાસ વગેરે
લહેર=સપાટો

તડૂકતો તડૂકતો=લહેકાતી ચાલ ચાલતો
ખાબોચીઉં=પાણી ભરાયલો નાનો ખાડો
જીવ=પ્રાણ
ચઢાઉ=કોઇ વખાણ કરે તેમ ફૂલે એવી

ફુલાવી=મોટું કરી
બેટા=દીકરા
બોલ=શબ્દ
મમત=જીદ, હઠ
ગજા=શક્તિ
ઉપરાત=વધારે

સાર—ગજા ઉપરાત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો થાય, માટે ગજા ઉપરાત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.

ભિખારી=ભીખ માગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
લપશી=ખસી, સરી
ધ્રુજતો=કાંપતો, થરથરતો

ખાદી=જાડું લુગડું, દોટી
વાત=વાગત
મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ કપડું
બફારો=પસીનો
સાહુકાર=રૂપીઆ ધીરવાનો ધંધો કરનાર

જેમ તેમ=ગમે તેમ
બેદરકાર=બેપરવા, ગરજ વગરનો
કસ=કેં[illegible]
જાતે=પોતે

સાર—કપડા મેલાં પહેરવા નહિ, એટલુજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩.

બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉંચી જાત
ભણેલ=અનુભવ મેળવેલા
સારો=લાયક
ધંધો રોજગાર=વેપાર વણજ
જડતો=સુઝતો, માલુમ પડતો
દેશાવર=પરદેશ
દોરીને=હાંકીને
ભી=મેરી
પગલા=પગનાં તળીઆનો આકાર
અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘરેણુ
જોટવા=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડેની આંગળીએ પહેરવાનુ રૂપાનું ઘરેણું
નિશાની=એંધાણી
વહેળો=નાની નદી
શેલો=ચીલા પત્થર
ધોબી=લુગડા ધોવાનો ધંધો કરનાર
ધોબણ=ધોબીની બાયડી
ગજમારગ=મોટો રસ્તો
ઢુંકડું=પાસે, નજીક
છેક નજીક=ઘણા પાસે
ખંતીલા=કાળજીવાળા
મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર–ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી

પાઠ ૩૪.

મહિમા=મોટાઈ
જગપતિ=જગતનો ધણી, પરમેશ્વર
જગ=દુનિયા
રચી=બનાવી
રચના=બનાવટ, ગોઠવણ
નવરંગી=તરેહ તરેહના રંગના
તરૂપાન=ઝાડના પાદડાં
પા'ડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા, ગુફા
સિંધુ=દરીઓ, સમુદ્ર
સરિતા=નદી
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચડવા ઉતરવાનો રસ્તો, ઓવારા
રળિઆમણી=શોભિતી
વાટ=રસ્તો
શીતળ=ઠંડા
સાર=સારી
સૂર્ય=સુરજ
વરસાદ=મેહ
ઝૂલતા=લટકતા
મધુર=કાનને સારૂં લાગે એવુ, મીઠું
નાદ=અવાજ, સાદ
કળા=તેજ, અજવાળુ
રંગ=શોભા
મેદાન=ખુલી લાંબી

પહોળી જગા, ચોગાન	ચાવણુ=ખાવાનુ, ખોરાક	શકાય નહિ
તરતા=પાણી ઉપર રહેતા	સાથ=સાથે	સરજી=પેદા કરી
મહીં=મા	કળા=હીકમત, યુક્તિ	સરજનહાર=પેદા કરનાર,
આખડી=આખ	કળી શકાય નહિ=સમજી	પરમેશ્વર

પરમેશ્વરની મોટાઇ.

સમજુતી-જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામા ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે તેણે આ દુનિયામા નાના મોટા એમ ઘણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે (૧) તરેહવાર રગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતા પક્ષીઓ, અને સારા રગવડે શોભતા ઝાડના પાદડા, તથા પક્ષીની પાખો તેણે બનાવ્યા છે (૨) પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, નદી, પહાડમાથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે (૩) શિઆળામા ઠડો પવન સારી ઠંડક આપે છે અને ઉનાળામા સુરજનો તાપ નક્કી ઘણો પડે છે (૪) ચોમાસાની ઋતુમા વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સભળાય છે (૫) અજવાળીઆમા ચદ્રનુ અજવાળુ આનદ આપે છે અને અધારીઆમા તારાના પ્રકાશનો રગ શોભિતો દેખાય છે (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટા મેદાનો બનાવ્યા છે, વળી પાણીમાના વેલા અને તેના પાદડા કેવા તરે છે! (૭) હે પરમેશ્વર, તે જોવાને માટે આખ આપી છે, સાભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂ કર્યું છે (૮) વળી દાત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે, હે! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તેં જુક્તિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) **સાર**-પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામા બધી વસ્તુઓ

બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૩૫.	ધરી=પહેરી	ફુવારા=પાણી ઉચુ ઉરાડવા માટે બનાવેલો ઘાટ
વિશાળ=મોટા ડાળા પાખડા ખૂબ ફેલાએલો હોય એવો	સ્હોય=શોભે	
	કોયલ=કાળા રગનુ મધુર રાગનું પક્ષી	
છજેલ=ઢવાઇ રહેલી	કલોલ=મજા, ખુશી	નવરંગ=નવ તરેહના રગ
તંબુ=કપડાનું ઘર	તીતર=તીણા રાગનુ પક્ષી	અપાર=ઘણુંજ
તાડ=સૌથી ઉચું ઝાડ	વિશેષ=વધારે	
કેળ=કેળાનુ ઝાડ	બેશ=સરસ, સારી રીતે	મોર=આમાના ફૂલ
પલ્લવ=પાદડા	કેસુડો=ખાખરના ફૂલનો	કોર=બાજુ
વનસ્પતિ=ઝાડ, છોડ વેલા વગેરે	ઘોળીને=હલાવી હલાવીને મેળવીને	ચાંદની=ચંદ્રમાનુ અજવાળુ

પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)

સમજુતી મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવુ દેખાય છે તંબુપર જેમ ધજા, વાવટા ફરફરતા હોય તેમ, કેળ, નાળિએરી અને તાડના ઝાડ ધજા ને વાવટા જેવા જણાય છે (૧) ઝાડના પીળા અને પાકા પાદડા હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવા પાદડા આવે છે તેથી ઝાડ શોભિના દેખાય છે (૨) વસંત ઋતુમા જુના પાદડાં પાકા થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવા પાદડા ફૂટી નીકળે છે કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે, તીતર, કબુતર અને બીજા ઘણા પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે (૩) લોકો કેસુડાંના ફૂલનો કેસુડો રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે,' એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં ફુવારા ઉરાડે છે અને બજારો તથા ચોકમાં

પાણી છાંટે છે મનશ્ચ કે પાણીનો છટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે અને ઝાડો પર ઘણા તરેહવાર રંગો દેખાય છે, આંબા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહી છે (૫) માણસો લહેજતથી ખુશીથી શીખંડ ખાય છે અને ઠંડુ પાણી પીએ છે પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમા દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે)

પાઠ ૩૬.

ટેકરો=નાનો ડુંગર
પડછાયો=ઓળો
ઓળો=પડછાયો
પીઠ=વાંસો
ઉગામણી=પૂર્વ
પશ્ચિમ=આથમણી, સુરજ જે દિશામા આથમે છે તે
ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મો કરી ઉભા રહેતા જેણી ગમ ડાબો હાથ આવે તે
દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મો કરી ઉભા રહેતા જેણી તરફ જમણો હાથ આવે તે.
ધ્રુવનો તારો=ઉત્તર દિશામા આકાશમા જે તારો એકની એકજ જગાએ ઝીણો ઊગતો દેખાય છે તે

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી? પડછાયો સુરજથી કઈ દિશામા હોય? લાંબામા લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકો પડછાયો ક્યારે હોય? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી? દહાડે દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય? સામાસામી દિશાઓ ગણાવો

પાઠ ૩૭.

બેસતુ વરસ=કારતક સુદ ૧
દાંડી=પખાની હાથમા પકડવાની લાકડી
માપ=ભરતર
મથાળે=ટોચે
ફુટ=બાર ઇંચ, અરધો ગજ
લંબાઈ=લાંબાપણુ
પહોળાઇ=પહોળાપણુ
ઇંચ=તસુ, સવાકા જેટલી જગા
મધ્યમા=વચમા
પગથીઉં=નાની ઓસરી
શેર=શુંવેરીઆ
કરા=ભીંત, દીવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય છે ? ઉત્તરની સામેની કઇ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો ?

પાઠ ૩૮.	નિશાન=એંધાણ	તે જગા
પોરી=સરિયામ	સમજ=સમજણ, ભાન	ગોચર=ગાયોને ચરવાની
આગગાડી=વરાળથી ચાલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ પાકે છે	જમીન

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને બેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.	જગામા	પાર=કાંઠો, કિનારો
વગડામાં=ઉજ્જડ જગામાં	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=કોરણ
	દહેરૂં=દેવળ	ડાગર=ભાત
પોપડો=ઢોરને ચરવાની જગા, ચરો, બીડ	કાંઠે=કિનારે	મસ=ઘણુ
	ઓવારો=કાંઠાપરની બેડવા લાયક જગા	ઇશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ખુણો
આંબાવાડી=આંબાનાઝાડ ઘણા હોય એવી વાડી	વહેળુ=રેલો	નજરે પડયા=દેખાયા
નિચાણમા=ઢળતી	ચાલાક=ચંચળ	સુગમ=સહેલુ

સવાલ—પવન કઇ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનુ કારણ શુ ? તળાવ કોને કહેવુ ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જાણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કઇ કઇ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.	ગમ્યુ=ગોઠયું	મકાન
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	મુખી=પટેલ, ગામનો

ઉપરી
ગંધ=ખરાબ વાસ
બંદોબસ્ત=ગોઠવણ
હવાલદાર=પટેલના તાબાનો સિપાઈ
મામલતદાર=તાલુકાનો ઉપરી અમલદાર, પટેલ તલાટીનો ઉપરી
ભરણું=પટેલ તલાટીએ ખેડુત પાસેથી સરકારી માગના રૂપીઆ લઈ એકઠા કર્યા હોય તે
તલાટી=ગામની વસુલાત ઉઘરાવનાર
રાવણીઓ=વરતણીઓ
તાલુકો=ઘણા ગામ મળીને થએલો તે
તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો કાગળ, મનીઓર્ડર
માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ માસ્તર
ટપાલી=કાગળ વહેંનાર
ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
માંદો=બિમાર
દાક્તર=અંગ્રેજી દવા જાણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શુ ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકના કામ સમજાવો

પાઠ ૪૧.

સોનેરી=સોનાના રંગ જેવો, પીળો
અંગારા=સળગતા કોયલા
ચળકતો=ઝળકતો
દાતણપાણી=દાત સાફ કરવા તથા મોઢુ ધોવુ તે
ધંધો=રોજગાર, વેપાર
ખેડુત=ખેતીનુ કામ કરનાર
હળ=જમીન ખેડવાનુ ઓજાર
ઝાડીને=ઝપટીને
ખોરાક=ખાવાની ચીજો
તાજી=તરતની
લહેર=સપાટા
જન=માણસ
નમતો=આથમતો
ઘોઘાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલા પૂર્વ દિશામા વાદળ અને વાદળીની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળુ શેમાથી આવે છે ! સવાર થઈ શાથી જણાય છે ? સવારમા માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે ? છોકરાઓએ પાઠ કયારે કરવો જોઈએ ? સાજ પડી કયારે કહેવાય ? સુરજ ઊગતા પહેલા અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ ઝળઝળીઉં) સાજના દેખાવની વાત કહો

પાઠ ૪૨.

વાતો=ફુંકાતો
જોરથી=ઝડપથી
ઠરી જાય છે=ઠંડી પડી જાય છે
ટિકિટ=દાખલ થવાની ચિઠ્ઠી
ગુંગળાઇ=મુંઝાઈ
ઝપાટો=સપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ જોરથી વાવું તે
ઉથલી=ગબડી, ફેરવાઈ
મૂળમાંથી=જડમાંથી
ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં ચરાવનાર
ઘસડી=ખેંચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ
અકળામણ=ગભરામણ
વાદળાં=વરાળનો જથ્થો

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩.

કકડા=ટુકડા
દુઃખ=વીટ મણા
ચુરો=ભુકો
કણ=રજકણ
છુટા=જુદા
અક્ષરો=હરફો, દસ્કતો
પીગળતો=રસ થતો
નિર્દય=દયા વગરનો
કઠણ=સખત
ગાગડો=ગઠ્ઠો
ઝાંખો=ચળકાટ વગરનો
કોલ=કેલ
કહેણી=કહેતી, કહેવત
જન્મ=મેદાસ
દરીઓ=સાગર, સમુદ્ર
તળીઉં=નીચેનો ભાગ
જંતુ=ઝીણાં જીવડાં
વેહ=છિદ્ર, કાણાં
થર=પડ
ચાયવો=જમીન ખોદવાનું ઓજાર, તીકમ
હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઇથી ભુકો થઈ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને છે? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે

નહિ? પાણીમા ઓગળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ દ્રાવ્ય ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય? જ અદ્રાવ્ય ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે? જ છિદ્રાળુ બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે? છિદ્રાળુ પદાર્થના નામ દો ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ? દેવતામા ન પીગળે એવા પદાર્થના નામ દો ઓગળવુ અને પીગળવુ એમાં ફેર શુ? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શુ થાય? ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાગી જાય છે? જ બરડ બરડ ગુણવાળી ચીજોના નામ દો ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થો જમીનમાથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ ખનીજ. ખનીજ પદાર્થના નામ દો ચાકનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૪૪.	ગાળીને=રસ કરીને	બાઝેલા=વળગેલા
ટીપે છે=ઘડે છે	કાતર=કાપવાનું ઓજાર	ખાટી=ખટાશવાળી
પતરા=ધાતુને ટીપીને	ચ ભુ=શિરોઇ	ઝેરી=ઝેરવાળો
અથવા રસ કરીને લાબા	નાળચા=નળી	સિક્કા=ચલણી નાણુ
ચોડા બનાવે છે તે	કથરોટ=મોટી થાળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા

સવાલ—તાબા પિત્તળના વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શુ કહે છે? સુથાર, લુહાર, કુભાર, શેના ઘાટ બનાવે છે? તાબું કયાથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાબાના ગુણ કહો. તાબાના કયા કયા વાસણો બને છે? તમારા ઘરમા તાબાના જે જે વાણસ હોય તે ગણાવો. તાબાના કાટને શુ કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાવામા આવે તો શુ થાય? તાબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે? તાબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શુ કરે છે? કલાઇનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા સિક્કા બને છે?

ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામા થાય છે?

પાઠ ૪૫.	ઓગળીને=રસ થઈને	વાસણ, ચંબુ
ખાણ=જમીનમાથી ધાતુ વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો	મજાગરાં=બડવા, જેના વડે બારણું ઉઘડે દેવાય તે	કાટ=કીટ
		કલાઈ=ઝાંખા સફેદ રંગની ધાતુ
ઇનામ=ખુશ થઈ આપવુ તે, ભેટ	તાસકો=ઢાકણા	માજેલા=ઘસીને સાફ કરેલા
	પવાલી=લાણુ પીપ	
મેળવણી=ભેગ	શિરોઈ=સાકડા,મોઢાનુ	સસ્તું=સોઘું

સવાલ—ધાતુમા કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ કયાથી નીકળે છે? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? પિત્તળ શી રીતે બનાવે? પિત્તળનો રગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાબુ ને પિત્તળ એમા કઠણ કોણ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણ? પિત્તળનુ શુ શુ બને છે? તમારા ઘરમા પિત્તળના વાસણ હોય તેના નામ દો પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ? પિત્તળના વાસણને કલાઈ કરાવવાનુ કારણ શુ? તાબુ અને પિત્તળ એમા જલદી કોણ કટાય? ઝાખુ કયુ વહેલુ પડે? તાબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શુ હશે?

પાઠ ૪૬.	મુળીઆ=મૂળ	મોથ=સુગધીદાર ઘાસ
ઘાસનુ બજાર=ઘાસની પીઠ	ધાર=અણી	ખુજલી=ખંજવાળવાથી ફોલ્લી થાય તે
	દાભ=દરભ	
ચરો=પોપડા, ઘાસ ઊગવાની જગા, બીડ	ઝીંઝવો=એકજાતનુ ઘાસ	ફુલેલ=માથામા ઘાલવાનુ તેલ
	ચરાઉ=ચરનારા	અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુનો કસ
કુમળુ=નરમ	મંજી=ઘાસના ઢગલા	
છાવામા=ઢાંકવામાં	ગડી=ગાડ	દરો=એક જાતનુ ઘાસ, ધરો
વણીને=વળ દઈને	સુગધ=સારી વાસ	

જડ=મૂળ
ફરી ફરીને=વારે વારે
ઉપલાભાગ=ઉપરના ભાગમા
વાટ=રસ્તો
ચમરી=છોડ ઉપરની પાખડી
સુંવાળી=લીસી
વાસ=સોડમ
સુપડા=ઝાડકવાને વાસની ચીપ કે ઘાસનું બનાવેલુ ઓજાર
સાદડી=ચટાઇ
પડા=ઝુડી
કુટીને=છુદીને
મૂંજ=સરકટની પાદડીને પલાળી કુટેલી તે
ખાટલા=ઢોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમા દાભ ઊગે તે ખેતર શા કારણથી નકામુ થઇ જાય છે? દાભના મુળીઆ કેવા હોય? પાદડીની કોર કેવી હોય છે? કુમળુ દાભ શુ કામમા આવે છે? પાકટ થયા પછી શુ કામમા આવે છે? દાભ શુ કામમા આવે છે? ઝીંઝવો શુ કામમાં આવે છે ને કયા ઊગે છે? એના મુળીઆપર શુ થાય છે? એ ગડીને શુ કહે છે? મોથ શા શા કામમા આવે છે? ઝીણી ઝીણી મોથ જેવી પાદડીવાળુ જાળ જેવુ કયુ ઘાસ થાય છે? દરો કાઢી નાખતા છતા ફરીથી કેમ ઊગી નીકળે છે? સરકટ કયા થાય? સરકટ જનાવરના ખાવામા આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનુ કારણ શુ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમા આવે છે? એની પાદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શુ કહે છે? મૂંજ શા કામમા આવે છે? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમા આવે છે?

પાઠ ૪૭.

વાવવા=રોપવા
સાઠા=જુવાર વગેરેનો લાંબો દાંડો
પરાળ=ભાતનુ ઘાસ
ગાંઠ=ગડી
સળંગ=આખી
પેર=પેરાકું
ગુચ્છો=ગુચળુ, જથો
નજર કરો=ધ્યાન આપો
બી=બીઆ
ખાતર=વાસ, છાણ વગેરે કોહી ગએલો કચરો
પુરીને=નાખીને
ભીલ=જંગલમા રહેનાર જાત
નાગલી=બાવટો
સામો=એક જાતના ઘાસનુ બી

થેક=ચીઢા કે ડુંગળાના મૂળની ગાંઠો
ઢેબરાં=મીઠું મરચું નાખી જુવાર બાજરીના કરેલા રોટલા
ખસલી=એક જાતનું ઘાસ
કડબ=જુવારનો સુકો સાઠો
રાતડીઓ=રાતી જુવાર
બીડ=ઘાસ ઊગવાની જમીન, ચરો

સવાલ—બાજરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે મુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઇએ છીએ તે શું છે? ઘાસનું બી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું? મહીકાંઠો ક્યાં આવ્યો? મહીકાંઠાના ભીલ લોક કયું કયું અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮.

સખત=બહુ
એક સામટું=સાથે લાગું
ભાણુ=સુરજ
દાણો=ગુવાર અડદ વગેરે
કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગા
નીરૂં છું=નાખું છું
દાશ=દહીંમા પાણી નાખી વલોવી બનાવે છે તે
કૌવત=જોર
ચવડું=હળના નીચેના ભાગમાનું કોશની સાથેનું અણીવાળું લાકડું
આળસુ=સુસ્ત
સડ=હળમાની વચમાનો લાંબો સોટો, અહાલ
ચાસ=ખેતરમા હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લિસોટા
હળપુણી=હળમા લોઢાની કોશ હોય તે
ધુસરી=બળદની ખાંધે રહે છે તે લાકડું
છડો=હળને છેડે પકડવાને ખીલી જેવું હોય હોય છે તે, હલેડી
તાત=બાપ
નીપજાવે=પકવે
અન્ન=અનાજ
ધરે=પહેરે
સહે=ખમે, વેઠે
લઈ=જબરો
ઉત્તમ=સૌથી સારી
પર=પારકો
ઉપકારી=આભારી
દીએ=આપે
શીખ=શિખામણ
ખંત=કાળજી

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર

છે, તે અનાજ જેવી જીવવાને ઘણી કામની વસ્તુને નીપજે છે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુગું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે સેડની લંબાઇ ૧૦ ફુટ અને તુગાની લંબાઇ ૪ ફુટ હોય છે. તુગું વચમાથી જાડુ, નીચેથી અણીદાર, અને ઉપરથી પાતળુ હોય છે જાડા ભાગમા સેડનો છેડો ઘાલે છે તુગામા હળપુણી, ચવડુ અને કસવાળો હોય છે, હળપુણી લોઢાની હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે ચવડુ પણ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે સેડને બીજે છેડે ખીલો હોય છે, તેને સગન (સબધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરૂ બાધે છે ધુસરૂ બળદની ખાધ પર મૂકે છે, ધુસરૂ બળદની ખાંધથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોક જોતરથી બાધે છે હળપુણી જલદી ઘસાઈ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે તુગાના ઉપરના ભાગમા મુઠીમા આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે હળ હાકતી વખત ખેડુત છડા પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોયમા ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઇને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે

સવાલ—હળનું ડ્રોઇગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો હળના દરેક ભાગોનો ઉપયોગ સમજાવો

ખેડુત વિષે

સમજુતી–અરે! ખેતી કરનાર, તુ ખરેખર જગતનો બાપ ગણાયો છે કારણ કે તુ ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તુંજ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, રૂંળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે.

(૨) તું વરસાદ ને તડકા વેઠે છે અને વળી ઘણી મહેનત કરે છે તેથી તુ શરીરે જબરો બને છે, અને હંમેશા સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે, તુ કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે સારી પેઠે મહેનત કરશો તો જબરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલુ કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે "ઉત્તમ ખેતી , મધ્યમ વ્યાપાર, નફ્ફટ નોકરી, નિદાન ભીખ, એટલું ન આવડે તો હલાકી શીખ"

પાઠ ૪૯.	ધરૂ=કુમળા છોડ	છોઠા=ફોતરા
પાળ=ફોરણુ	ઝીલવો=ખમવો	
લીલાછમ=ઘણાંજ લીલાં	ભરડીને=ભચરડીને	

સવાલ—ડાગર શી રીતે વાવે છે? ધરૂ એટલે શુ? ડાગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે? ડાગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે? ડાગર પાક્યા પછી શુ શુ કરે ત્યારે ચોખા થાય?

પાઠ ૫૦.	વેંત=બિલ્લસ	ડુક્કર=ભુંડ
કોલુ=શેરડીનો રસ કાઢવાનો સાંચો	આંખ=કળી	શિયાળવા=શિયાળ
પડછા=પાનરા, ચમરી	પીત=પાણીથી થતું જે કરસણુ શાક વગેરે	સંભાળ=તપાસ
રસ=કસ	તરકારી=શાક	પાકટ=પાકી
સંબંધી=વિષે, બાબત	માસ=મહીના	તાવડો=મોટો પેણો
પેરુ=ગંડેરી		છારી=પડ

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે? શેરડીની આંખ બતાવો. કોલુ એટલે શું? કોલુ શેનું બનાવે છે? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે?

મધમાખી.

સમજુતી–હે ! મધમાખી તુ મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનુ કારણ એ કે મધપુડાના ખાનાં જેવી કારીગરી માણુસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમા રસ મૂકે છે (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઇને તું મીણુ બનાવે છે, તેથી મધ અને મીણુથી ઘણા કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો કરે છે (૨) તુ નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતુ જણાય છે વળી તુ ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારૂં જોઇને બધા ડાહ્યા માણુસો આળસ છોડી દે છે (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમા પણ તુજ વખણાય છે મતલબ કે એ બધા જીવડાં કરતા તું વધારે મહેનત કરે છે (૪)
સાર—માણુસે ઉદ્યોગી અને હુન્નરી થવુ

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોંસ	નકામો=ફોગટ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક	સારા=સાજા	હિસાબ=ગણુતરી
વઢવા=લઢવા	લોટ=આટો, રોટલી	ઉપયોગના=જરૂરના
ધીમા=શાંત	કરવા બાંધેલો લોટ	પૈસાદાર=પૈસાવાળા
ઉજળો=સફેદ	જોર=શક્તિ	

સવાલ—માંદા અને દાંત વગરના માણુસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનુ કારણુ શુ ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણુસો ઘઉં કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨.	ઇચ્છા=મરજી	નિશાળ=ઠેકાણું
મધપુડો=મધમાખીએ બનાવેલો પુડો	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
લટકતો=ટિંગાતો	છખુણાવાળા=છખુણાના આકારના	રચે=બનાવે
વાઘરી=શિકારી	જન્મ=જિંદગાની	તત્કાળ=તરત
કામળો=ઊનનું લુગડું	રક્ષણ=બચાવ	ચૂસી=શોષી
ધુણી=ધુમાતો દેવતા, સળગતા છાણા વગેરે	ડંખ=ચટકો	સરે=થાય
ઘરબાર વગરના=રખડતા	પેસવા=દાખલ થવા	ગુણ=ફાયદો, લાભ
પારકો=પરાયો, બીજાનો	દયા=રહેમ	તમામ=બધુ
ચીજ=વસ્તુ	**કવિતાના અર્થ.**	તજે=છોડી દે
	હુનર=કસબ, કારીગરી	ઉદ્યોગી=મહેનતુ
		પંકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કોણ બાંધે છે અને તે કયાં કયાં બાંધે છે ? મધ કયાંથી લાવે છે ? મીણ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઇ કઇ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધપુડાના ખાના કેટલા ખુણાવાળા હોય છે ? ખાના કેટલી જાતના હોય છે ? ઈંડા કયા ખાનામાં મૂકે છે ? અને તે કોણ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં કયા ઈંડા મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીણનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

પાઠ ૫૩.	બતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનારૂં પક્ષી	ચીકટ=ચિકાશ
શેખ=મુસલમાની એક જાત	પીછ=પીછા	ભિંજાતું=પલળતું
		નબળુ=કમજોર

જોડાએલા=સધાએલાં	જાળવે=સાચવે, સંભાળે	માજર=કલગી
દાઢ=બેવડા દાંત	ઢાંકી=છુપાવી	દીપે છે=શોભે છે
અણીદાર=તીણા	બીકણ=બીએ એવો	ખોતરવાની=ખોદવાની
ગળી જાય છે=આખું ઉતારી દે છે	ધસીને દોડે છે=હુમલો કરે છે	વહાણું વાય=સવાર થાય

સવાલ—બતક કેવી જગામા રહે છે? બતકનુ શરીર કેમ ભિંજાતુ નથી? બતક શુ ખાય છે? બતકની ચાચ કેવી હોય છે? બતકને પાખ છે ત્યારે કેમ ઊડી શકતી નથી? બતકને કેટલા પગ હોય છે? દરેક પગે કેટલા આગળા હોય અને કયા હોય છે? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે? બતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી? મરઘા અને બતકની ચાચમા ફેર શુ? મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઓળખી શકાય? મરઘા શા માટે પાળતા હશે? મરઘાં કોણ પાળે છે? મરઘો ક્યારે ક્યારે બોલે છે ને શુ બોલે છે?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે

પાઠ ૫૪.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાબરી=કાબરચીતરી	ખુણેખોચરે=ખુણામા	ફાયદો=ગુણ
રૂ=કપાસમાથી કપાસીઆ કાઢી લીધા પછી જે રહે છે તે	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી શોધીને
	ભુરા=આસમાની	
	ટપકા=છાટ	
તણખલા=તરણા	લગી=સુધી	ભો=બીક, ડર

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો ચકલીની ચાચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા રગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આગળા હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે? ચકલી કયા

રહે છે ? માળા શેના બનાવે છે ? ચકલી વરસમા કેટલીવાર ઇડાં મૂકે છે ? બચ્ચાને ક્યા સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શુ શુ ખાય છે ? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલા ઈંડા મૂકે છે ? ઈંડાનો રગ કેવો હોય છે ? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોની કોની બીક હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શુ ?

પાઠ ૫૫.	ચપટા=બેઠેલા	ભલુ ચાહનાર
દેખાવ=શોભા	ભુસું=શુલુ	ધણી=માલીક
ગરદન=ગોચી	દાણા=અનાજ	પ્રીતિ=હેત, પ્યાર
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદન	મજલ=મુસાફરી, અ તર	શરત=હોડ, હારજીત
પરના વાળ	પાણીદાર=જોરવાળી,	ટટ્ટી=કામડાની વાડ
નક્કર=સ ગીન	ઝડપથી દોડનાર	કુદાવે=ફલ ગ મરાવે
સપાટ=સરખી	અરબી=અરબસ્તાની	જીન=ચામડાનુ પલાણ
લગામ=દોર	નીમકહલાલ=ખાય તેનુ	સવારી કરે છે=મુસાફરી
તીણુ=ધારવાળા	ભલુ કરનાર, ધણીનુ	કરે છે

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શુ કહે છે ? કેશવાળી કોને કોને હોય છે ? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાબ ધ દોડી શક્યાનું કારણ શુ ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ ક્યા ઘાલે છે ? ક્યા દાત વડે ખોરાક કાપે અને ક્યા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શુ શુ ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ઘોડાનો રગ કેવો કેવો હોય છે ? ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે ? ઘોડામા ક્યા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા ઉપયોગમા આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

પાઠ ૫૬.	ખરી=જનાવરના પગના	ઝમખો=જથો
શેઠ=સાહુકાર	તળીઆનું હાડકુ	ખોખારે=હણહણે
નાળબ ધ=નાળ જડનાર	ફેર=તફાવત	ભૂકવુ=ગધેડાનુ બોલવુ

અડીઅલ=અડી જાય એવું, જીદ્દી, હઠીલુ
ઠોઠ=અક્કલ વગરનો
નવાઈ=અચરતી
મહેનતુ=મહેનત કરે એવું
ધીરજવાળુ=દુખ ખમનાર
કલાગરૂ=કળા પ્રમાણે ચાલનાર
ટટ્ટુ=નાનો ઘોડો
ખચ્ચર=ગધેડી ને ઘોડાના સગમથી પેદા થએલો તે
વાળ=નિમાળા, બાલ

સાર—ઘોડા, ખચ્ચર, અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણને બે આખ, બે કાન, ડોકુ, મો, માથુ, પીઠ, પુછડુ, અને ચાર પગ હોય છે ત્રણનું મો લાબુ હોય છે ત્રણેના શરીર પર ટુકા વાળ છે, પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે ઘોડા અને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાબા વાળ આખે પુછડે હોય છે ઘોડા, ખચ્ચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે ગધેડા કરતા ખચ્ચર મોટુ, ને ખચ્ચર કરતા ઘોડો મોટો હોય છે

પાઠ ૫૭.

ગોકળગાય=પરમેશ્વરની ગાય
વાના=વસ્તુ
ધડ=ઓચીથી પગસુધીનો બધો ભાગ
ડોકુ=ધડની ઉપરનો ભાગ
તાળવુ=મોઢાની અદરનો ઉપલો ભાગ
ભવા=ભમર, આખ ઉપરના કમાનદાર વાળ
પોપચુ=આખનુ ઢાકણુ
ખાળે છે=અટકાવે છે
છેડો=નાકુ
મૂળ=શરૂઆત
ગળું=ઓચીની પછવાડનો ભાગ
વચલે ગાળે=વચ્ચોવચ્ચ
કેડ=કમર
ઢીંચણ=ઘુટણ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ, ડોકુ ને ધડ છે ડોકામા માથુ, (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ ઊગે છે) કપાળ, લમણા, કાન, આખ, નાક, મોઢુ, મોઢાની અદર જીભ, દાત અને તાળવુ છે ગાલ, ગળું, ઓચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, ડુટી, પેઢુ, કેડ, વાસો, બે પગ,

જાય, ઢીંચણ, નળો, પાટલી, તળીઉં, એડી, અને ઘુટી છે

પાઠ ૫૮.	ફીકર=ચિંતા	જ્ઞાન=સમજ
આકાર=ઘાટ	ધમાકો=અવાજો	

સવાલ—ઇંદ્રિયો કોને કહેવી ? ઇંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઇ કઇ ? આંખ, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ રંગ, આકાર અને ચળકાટ હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ ભારે કે હલકું, પોચું કે કઠણ, લીસુ કે ખરબચડું, ટાઢું કે ઉનું, અને આકાર કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જણાય ? જ નાક વડે વાસ, કાન વડે અવાજ અથવા રણકો, જીભ વડે સ્વાદ

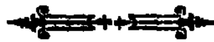
પાઠ ૫૯.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
છુટ્ટી=રજા	સેલા=દુપટા	વત્તા=વધારે
મૂળરંગ=લાલ, પીળો	સાડલો=બાયડીને પહેર-	ખુલતા=બહાર પડતા

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણાવો કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે ? કેસરીઓ રંગ શી બનાવવો ? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કત્થાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? ઝાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને ? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે ?

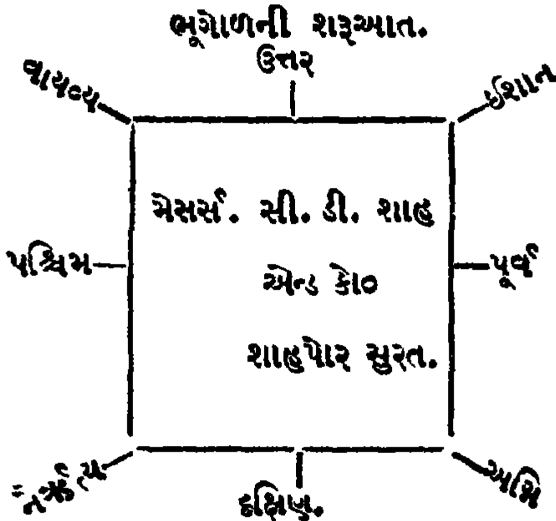
પાઠ ૬૦.	કાંતીને=તાર કાઢીને	જંગલી=સમજણ
ઉઘાડો=નાગો, લુગડાં	દોશીવાણીઓ=કાપડીઓ	વગરના
પહેર્યા વગરનો	છીંટ=તરેહવાળું કપડું	છાલ=છોડું

રંગદાર=રંગવાળા	ગરજ સારે છે=કામ કરે છે	જામદાની=ઝીણું બહાદાર લુગડું
ઢાંકણું=ઢાંકણ		બારતો=સુતરાઉ કપડું
રૂવાટી=ઝીણા વાળ	ભીંગડા=જાડા પડ	ખાદી=હોડી

સવાલ—લુગડા પહેરવાથી શો ફાયદો? ઊન એટલે શું? ઊનનું કયું કાપડ બને? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી? ઊન સિવાય બીજા શેના લુગડા બને છે? રૂ કયા થાય છે? જંગલી લોકો ઊન અને રૂના લુગડા પહેરતા નથી ત્યારે કેવા કેવા લુગડાં પહેરે છે? પશુ, પક્ષીને લુગડા પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી?

ભૂગોળની શરૂઆત.

દિશાઃ—(સ ૧) દિશા કેટલી છે ? જ ચાર (સ ૨) દિશાનાં નામ કહો જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ (સ ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? જ સુરજ ઉપરથી (સ ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો જ જે દિશામા સુરજ ઊગે તે પૂર્વ આથમે તે પશ્ચિમ, સુરજ સામુ મો કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ ૫) સુરજ બીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? જ ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો જ ધ્રુવનો તારો હંમેશા ઉત્તર દિશામા ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ, જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ (સ ૭ જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજુ સાધન છે ? જ હોકાયંત્ર (સ ૮) હોકાયંત્રપરથી કઇ દિશા જાણી શકાય ? જ ઉત્તર દિશા (એની સોય હમેશા ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઇ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઇ દિશામા આવે તે માલુમ પડે છે (સ ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ નકશા સામુ મો કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ સૂચના–ચિત્રમા નકશાની દિશા બતાવી છે

ખુણા—(સ ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ ચાર (સ ૨) ખુણાના નામ બોલો જ અગ્નિ, નૈઋર્ત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન (સ ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો જ પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋર્ત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલી ખાતું—(સ ૧) મહેસુલીખાતુ શુ કામ કરે છે? જ જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે (સ ૨) ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે? જ તલાટી (સ ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ છે? જ મુખી (સ ૪) તલાટી ને મુખીના ઉપરીને શુ કહે છે? મામલતદાર (સ ૫) મામલતદાર માજીસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય? જ ઇન્સાફનુ કામ કરે ત્યારે (સ ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે? જ આસિસ્ટંટ કલેકટર કે ડેપ્યુટી કલેકટર (સ ૭) આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટરના ઉપરીને શુ કહે છે? જ કલેકટર (સ ૮) કલેકટર શુ કામ કરે છે? જ મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇસ્પિતાલ, બાંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે (સ ૯) કલેકટર ઇન્સાફનુ કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય? જ ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ (સ ૧૦) કલેકટરને પોલિટિકલ એજંટ ક્યારે કહે છે? જ જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનુ કામ કરે છે ત્યારે

પોલીસ ખાતુ—(સ ૧) પોલીસખાતુ શુ કામ કરે છે? જ લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે (સ ૨) ગામડામા પોલીસ અધિકારી કોણ છે? જ પોલીસ પટેલ અથવા મુખી (સ ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શુ કહે છે? જ ફોજદાર (સ ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે? જ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર (સ ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેકટરના ઉપરીને શુ કહે છે? જ. પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ

દિવાની ખાતુ—(સ. ૧) દિવાની ખાતું શુ કામ કરે છે?

જ લેણુદેણુનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૨) તાલુકામા લેણુદેણુનો ઇન્સાફ કરવાને કઇ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ. સેકન્ડ ક્લાસ સબજજ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સબજજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે (સ ૩) શહેરમા સબજજ કોર્ટો કઈ છે ? ઉ ફર્સ્ટ કલાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (સ ૪) જિલ્લામા ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણુ છે ને તે શુ કામ કરે છે ? જ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ તેઓ લેણદેણુ સબંધી ભારે દાવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૫ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ સબજજ અને માજીસ્ટ્રેટ

વૈદક ખાતુ—(સ ૧) વૈદકખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ માદા માણુસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે (સ ૨) તાલુકામા વૈદક અધિકારી કોણુ હોય છે ? જ હોસ્પિતાલ આસિસ્ટ ટો (સ ૩) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટ ટના હાથ નીચે કોણુ હોય છે ? જ કંપાન્ડર (દવા આપનાર) (સ ૪) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટ ટના ઉપરી કોણુ અને તેઓ ક્યા રહે છે ? જ સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમા રહે છે

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(સ ૧) જાહેર બાધકામ ખાતુ શુ શુ કામ કરે છે ? જ સરકારી મકાનો, રસ્તા, પુલો અને સડકો વગેરે બાધે છે, તેમજ સમરાવે છે (સ ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામા કોણુ હોય છે ? જ ઓવરસીઅર (સ ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ એક્ઝિક્યુટિવ ઇજનેર

કેળવણી ખાતું—(સ. ૧) આસિસ્ટંટ માસ્તરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ મહેતાજી (સ ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામા કોણુ છે ? જ ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૩)

ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ? જ. આસિ ડે એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્તરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શુ કામ કરે છે? જ રસ્તા સાફ રાખવાનુ, દીવાબત્તી સળગાવવાનુ, સડકો પર પાણી છાટવાનુ, લોકોની સુખાકારી સભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનુ વગેરે (સ. ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખરચ શાથી નભે છે? જ જકાત, બાજરૂવેરો, ઘરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો વગેરેથી (સ ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમા હોય અને કયા ગામમા ન હોય? જ પાચ હજાર કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યા મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યા ન હોય (સ ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે? જ સરકાર તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુટી કઢાયલા સભાસદોથી. (સ ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે? જ કમિશનર. (સ ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમા સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે? જ પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર, ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે

લોકલફંડ ખાતુ—(સ ૧) લોકલફડ ખાતુ શુ શુ કામ કરે છે? જ કુવા, તળાવ, રસ્તા, વધારે બધાવવાનુ તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનુ (સ ૨) લોકલફડ ખાતાનો ખરચ શેમાથી ચાલે છે? જ સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે પર દર રૂપીએ સવા આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે તેમાથી ચાલે છે (સ ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મડળને શુ કહે છે? જ. લોકલબોર્ડ (સ ૪) લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે? જ. લોકલફંડ ક્લાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(સ ૧) પોસ્ટ ખાતું શુ કામ કરે છે ? જ. કાગળો, બેંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઇ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનુ વ્યાજ આપવાનુ કામ કરે છે (સ ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ પોસ્ટ માસ્તર (સ ૩) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? પોસ્ટ માસ્તર, કારકુન, સિપાઈ, ટપાલી

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જગલખાતુ, સરવૈખાતુ, એગ્રિકલચર ખાતુ, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતુ, નીકમ ખાતું, શીતળા ખાતુ, રજીસ્ટર ખાતુ વગેરે ઘણા ખાતા છે

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ઘરોની હાર હોય તે

મહોલ્લો—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ

પરૂ—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ

ગામ—નાના નાના ઘણા ઘરની વસ્તી હોય તે

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટુ ગામ જેમા ૫૦૦૦ કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારા મોટા બજારો, છાબધ અને હારબધ ઘણા ઘરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણા ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામા હોય છે તે

જિલ્લો—કલેકટરના તાબાનો મુલક કે જેમા ઘણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે

બંદર—નદી કે દરીઆ કાઠે આવેલુ શહેર કે જ્યાથી ઘણો માલ વહાણ મારફતે આવ જા થતો હોય તે

એજન્સિ—દેશી રાજનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજટના તાબામા હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજંટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે

પહાડ—ઘણા ઉંચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થયેલો ભાગ

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી નિચાણ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો નદીને મળવાનું ઠેકાણું

મીઠાગર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા

હવા ખાવાનુ ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવતી હોય તે

તીર્થસ્થળ—(જાત્રાના ઠેકાણા) પવિત્ર જગા કે જ્યાં પુષ્કળ જાત્રાળુ આવતા હોય તે.

પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં થતો મુખ્ય પાક

નિકાસ—બીજે દેશ જતી ચીજો.

આયાત (પરદેશથી આવતી ચીજો)—લોખંડ કામ, કાચ, કાપડ, ઇમારતી લાકડા, ખાંડ, કાગળ, દવા, દારૂ વગેરે

ડ્રીલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ

ડમ્બેલ્સની ડ્રીલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલા મુકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફ લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ પાછળ લાબી મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ

રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક ફુટનુ અંતર રાખવુ (૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ પગના આગળા આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષરો તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે.	અશાડ.	ખદ્ખદતો.	શિવશંકર.	ખેંચાતાણ.
કર્યું.	ધોએલાં.	જક્કી.	ચક્કરમાં.	સહીઅરો.
વરમાગ્યું.	વિખુટા.	માંદું.	દોડાદોડ.	કહ્યા.
ભક્તિ.	પિત્તળનાં.	હુક્કામાં.	ઘૂમી રહ્યો.	નિર્દ.
પૃથ્વી.	મિઠાઈ.	પિવાડતો.	ઉઠાડયો.	ક્લેશ.
ધર્મશાળા	લક્કડ.	અભાગીઉં	ભૂલથાપ.	રામચંદ્રજી.
હોશિયારી.	પુષ્કળ.	ગોંધતો.	દહ.	દર્પણ.
વર્ણન.	સુતરાઉ.	કૂદવું.	ફુદીની.	શ્રીરામ.
ભ્રમર.	દ્રાક્ષ.	સમજાવ્યું.	મિત્ર.	કૌશલ્યા.
પૂર્વે.	ડાહ્યો.	ઊંઘ્યા.	અર્ધું.	ઊઠયો.
ઝગઝગાટ.	નિશાન.	શિખામણ.	સ્વાદ.	ઈચ્છા.
ભક્ત.	ઢગલા.	રિસાળ.	કુટુંબના.	ગભરાટમાં.
ધ્યાન.	અથડાયું.	સુહૃલ.	સોહામણી.	ગણકાર્યું.
શ્રાવણ.	ભાગ્યશાળી.	રિસાય.	નુકસાન.	સર્વે.
વસ્ત્ર.	વિદ્યા.	ભાઈભાંડું.	પુતળાં.	વિચાર્યું.
દિવાળી.	પુત્રનાં.	ઢોંગ.	ધાન્યથી.	બ્રાહ્મણ.
પોષ.	વંઠી.	યત્ન.	ચટણી.	વિદ્યાર્થી.
સૂદ.	ચૌટામાં.	તૂટેલા.	ધોતલીમાં.	મૂર્ખ.
પખવાડીઆં.	દિવસ.	હિંમત.	કૂટયું.	ધણિઆણી.
તિથિઓ.	ગધેડાનું.	ભીડયો.	કૂદેલું.	છોકરાંછૈયાં
ચૈત્ર.	મસ્તીમાં.	ભૂંડી.	પસ્તાયો.	ઈશ્વર.
વૈશાખ.	તંમર.	અજીતસિંહ.	ઝૂટવી.	જન્મ.

ભાંગીતૂટી.	અર્ધી.	ધગધગતા	ઝૂજતો.	પલ્લવ.
વિચાર્યું.	વાટમાં.	લગ્ન	સોભાગ્યચંદ	વિશેષ.
ગાર્ડ.	હડખાએલું	પિઅેરથી	પહોંચ્યાં.	ચોટા
સ્ટેશન.	શિખામણ.	ઢાંકણું	બ્રાહ્મણ.	શિખંડ.
સદેશો	નિહાળ્યું	આપકર્મી.	દેશાવર.	પશ્ચિમ
સોંપ્યો,	ડર્યો	બાપકર્મી	સ્ત્રી	દક્ષિણ.
દુઃખ.	ઝૂલતાં.	સોંપ્યું	અર્ધા.	ઉત્તર
ગોઠવણ.	છૈયેછોકરે	ઉદસીંગ	ડંકાએલાં	હંમેશાં.
ખટખટ	પૈસેટકે	ઓચીંતી	અંગુઠીમાં	સ્લેટ.
સિસોટીનો	ખુબસુરત	ઠેકાવી	નિશાની	વિજયા.
મિનિટ.	રૂપીઆ.	લશ્કર	કંકુ.	મુકુંદ.
દોરડું	ભૂખ્યો	હિંમત	પુષ્કળ.	પુટપડી
હીંચકા.	શીંગડાનો	પ્રાર્થના	પ્રભુનો	મધ્યમાં.
હિંચોળે.	દોડયું.	તદંકદુમ.	મહિમા	પગથીઉ
ઢીમણું	ખડખડાટ	દુશ્મન.	જગપતિ	ટેબલો
ઓદ્દો	સંકટમાંથી	દેડકો	સરખાવ્યા	ખુરશી
નીમણુક	શિઆળ.	કૂદકો.	સિંધુ	સ્ટેશન.
ચીતરામણ	ભર્યા	તડુકતો	સરિતા	નિશાન.
દીલગીરી	ગભરાટ.	કૂદતું	રળિઆમણી	મુકાવ્યું.
દેકાડળીઆ.	પ્રાણી	ચઢાઉ.	સૂર્યનો.	વર્ગ.
ધૂળમાં.	ચટાપટા.	ભિખારીને	સ્હોય	ખૂસ.
દાઢે	ઢીલ.	ઉતર્યું.	વનસ્પતિ.	નિચાણમાં.
કિનારો.	ભઠ્ઠીમાં	ભૂલ્યો	નાળિએરી	ઈશ્વરલાલ.

ભાડું.	દુઃખ.	મુળીઆં.	કુક્કર	કુકરેકૂક.
અધિકારી	ડુબાવી	ઝીંઝવો.	શિઆળવાં	તણખલાં.
ગંધ,	અક્ષરો	ચરાઉ	રંધાઈને	બચ્ચાં.
બંદોબસ્ત	ભઠ્ઠી	ગડીઓ	હિસાબે	જંગ
મુસલમાન	વિષે	સુગંધ	પૈસાદાર	નકકર.
મામલતદાર	જન્મ	અત્તર	તત્કાળ	પ્રીતિ
હરિભાઈ	છિદ્રો	દાંડી.	વાધરી	શરત
માસ્તર.	તાંબું	સાદડીઓ	ઓઢીને	ટહીઓ
રૂપાલી	પિત્તળનાં	ઝુંપડાં.	ધુણી	ઉપયોગી
ધોએલાં	ધંધો	ગુચ્છો	બગાડયું	બરદાસ
દાક્તર	તાંબાકુંડી	સળંગ	ઈચ્છા	ત્રીસ
વનસ્પતિ	કથરોટ	અથાણું	ઈંડાં	મૂકે છે
ધગધગતા	પુષ્કળ	કોવતવાળુ	રક્ષણ	વહાં
પક્ષીઓ	સિક્કા	આળસુ	જંતુને	અડીઅલ
ઢોર	ટંકશાળ.	કોશ	હુનર	મહેનતુ.
ઘોંઘાટ	પૂછયું	ધુસરી	મંકોડા	કહ્યાગરૂં.
લક્ષ્મણ	મેળવણીથી	અજ	ઉદ્યોગી	ટટ્ટુ
રામચંદ્ર	શિરોઈ	સંતોષ	ખાબોચીઉં	ખચ્ચર
મોઢું	કઢાતું	લઈ	ચીકટ	ધાડ.
સર્વે	ચળકાટ.	ઉત્તમ	ભિંજાતું	હોઠ
ટિકિટ.	સસ્તું	ટાંકણું.	દાંડીઓ	હડપચી.
ધાન્ય	પાંદડાનું	ઝપાટો	ભિંજાઈ	શીંગડાં.
નિર્દય	પાંદડીનું.	અગિઆર	ખાતરવાની	કાંકું.